

УДК 311.312:330.322.3:37

*Яровенко Т.С.,
к.е.н., доцент, докторант,
доцент кафедри статистики, обліку та економічної інформатики,
Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара*

СТАТИСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСВІТЬОГО ІНВЕСТУВАННЯ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. ХХІ століття було проголошено ЮНЕСКО «Століттям освіти», що привернуло увагу до сфери освіти та відзначилося активізацією її моніторингу у більшості країн світу.

У законодавчих актах, які регулюють функціонування та розвиток галузі освіти, зокрема, Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року [1], наголошується на необхідності проведення систематичного освітнього моніторингу задля підвищення ефективності управлінських рішень й результативності державної освітньої політики, а також обґрунтування необхідності та наслідків впровадження освітніх реформ.

Особливо актуальним в умовах сьогодення є підвищення об'єктивності та надійності інформації про результати інвестиційної діяльності у національній освітній сфері. Система статистики освіти за роки незалежності України не набула сучасних рис, адже вона заснована на підходах часів планової економіки, де ця сфера не розглядалася, як ринкова, а поняття «освітні інвестиції» не використовувалось.

Існуюча система статистичного моніторингу інвестиційних процесів в освіті є простим набором даних, які характеризують кількісні аспекти за кількома різними напрямками. У ній відсутні узагальнюючі синтетичні показники, на підставі яких можна робити висновки про ефективність реалізації інвестиційної освітньої політики та інвестиційних освітніх проєктів. Крім того, вона характеризується недостатністю даних, які збирають та оприлюднюють органи статистики; відсутністю висвітлення у повному обсязі руху інвестиційних потоків на різних рівнях та їх перерозподілу, що

значно звужує аналітичні можливості звітності. Сучасне становище статистики освітніх інвестицій характеризується, з одного боку, значною частиною інформації, яка залишається незатребуваною, а з іншого – дефіцитом інформації, яка необхідна для ефективного управління інвестиціями у галузі освіти. Поза статистичною звітністю залишається інформація про реальні інвестиційні проекти в освіті, обсяги інвестованих коштів, ефективність інвестицій, прибуток інвестора, тощо. Це пов'язано з тим, що існуюча статистична звітність не передбачає облік «освітніх інвестицій», як статистичної категорії.

Неузгодженість статистичного моніторингу освітнього інвестування з міжнародними показниками не дозволяє: оцінити результати інвестиційного розвитку системи освіти України з точки зору міжнародних стандартів; визначити інвестиційну привабливість національної сфери освіти та її місце на світовому інвестиційному ринку; врахувати міжнародні зобов'язання України у зв'язку з її участю у міжнародних організаціях та освітніх проектах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ряд теоретичних і практичних аспектів статистики фінансування сфери освіти в Україні віднайшли своє відображення у нормативних актах та науковій літературі. Зокрема, інвестиційному забезпеченню діяльності закладів освіти на регіональному рівні присвячено наукові праці С. Назарко, О. Буцької; питанням фінансування освіти в цілому – праці Я. Бучковської та О. Кукліна, Л. Леваєвої, В. Остудімової, В. Сафонової, Т. Ілляшенко, І. Радіонової та ін.; статистичному забезпеченню управління вищою освітою – дослідження Л. Ярошенко, Ю. Мазур. Серед праць щодо проблем економіки освіти слід виділити праці зарубіжних учених Я. Карнаї, П. Мюрела, Р. Макінтона та ін.

Однак, незважаючи на дослідження вчених з питань освітнього інвестування, як основної умови проголошеного інноваційного розвитку сфери освіти України, його статистичному забезпеченню належної уваги у наукових та законодавчих джерелах не приділено.

Постановка завдання. З огляду на предмет дослідження – інвестиційну діяльність на різних рівнях сфери освіти України, метою дослідження є аналіз існуючого статистичного забезпечення інвестиційних процесів на рівні суб'єктів освітньої сфери, а також вдосконалення теоретико-методологічних положень і практичних рекомендацій щодо статистики освітніх інвестицій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Статистичне забезпечення освітнього інвестування та інвестиційного розвитку сфери освіти складається з методичного (набору методів створення інформації, необхідної для прийняття управлінських рішень) та інформаційного забезпечення (інформація створена на підставі відібраних методів). Методичне забезпечення дослідження інвестування у сфері освіти України, відповідно до Форми державних статистичних спостережень на 2015 рік [2], формують напрями статистики: освіти, послуг, капітальних інвестицій, зовнішньоекономічної діяльності (іноземних інвестицій), а також статистика інновацій.

У межах гармонізації національної системи статистики з міжнародними стандартами на рівні, рекомендованому для країн-кандидатів на членство в Європейському Союзі, певним проривом у статистиці освітнього інвестування стало впровадження (з 2007 р.), допоміжних (сателітних) рахунків освіти [3].

Допоміжні (сателітні) рахунки освіти – спеціальна структура обліку у форматі рахунків та таблиць, які відображають інформацію про стан фінансування національних систем освіти на основі використання стандартних статистичних інструментів (класифікацій), адаптованих до національних умов та визначень [3]. Вони відображають надходження та розподілення фінансових потоків між основними учасниками національних систем освіти, задля удосконалення їх діяльності, та охоплюють державні, приватні та донорські витрати. Рахунки освіти містять інформацію про джерела фінансування освіти, фінансуючі організації, обсяги фінансових ресурсів постачальників освітніх послуг та напрями їх використання.

Але окремої категорії обліку «інвестиційних витрат» у рахунках освіти не передбачено, не визначено і розподіл витрат на «поточні» та «капітальні», не приділяється увага інвестиціям в освітні інновації, що значно звужує застосування цього джерела інформації для моніторингу освітнього інвестування.

Крім того, у якості інструменту у допоміжних рахунках освіти для групування показників за освітніми рівнями (ступенями) використовується Міжнародна стандартна класифікація освіти (ISCED 97) [4], основною одиницею якої є освітня програма. Але у 2011р. вона зазнала модернізації [5], що не знайшло відображення у допоміжних (сателітних) рахунках освіти в Україні. Крім того, МСКО не поширена у використанні іншими підсистемами статистичного обліку (наприклад, у статистиці капітальних й іноземних інвестицій, інновацій).

Слід зазначити, що допоміжні рахунки освіти є потужним сучасним інструментом під час розробки і реалізації інвестиційної стратегії освітніх установ, ведення політичного діалогу суб'єктів освітньої сфери, а також моніторингу та оцінки її функціонування. Вони допомагають відслідковувати тенденції змін інвестиційних витрат й використовуються для прогнозування інвестиційних потреб системи освіти країни.

Згідно з Класифікацією видів економічної діяльності КВЕД 2010 (ДК 009:2010) [6] (чинною з 01.01.2012 року), сфера освіти виділяється у секцію Р, клас 85. Така класифікація розглядає освіту у

різних аспектах та включає: державну і приватну освіту будь-якого рівня, очне й заочне навчання будь-якій професії, зокрема, по радіо й телебаченню, через мережу Інтернет і поштою [6]. Секція Р включає освіту, яка надається різними установами в рамках шкільної системи освіти на всіх її рівнях, освіту для дорослих, програми ліквідації неписьменності, діяльність військових ліцеїв і академій, в'язничних шкіл, навчання у спортивних і розважальних цілях, наприклад, гри в теніс або гольф, а також допоміжну діяльність у сфері освіти. Кожен рівень початкової освіти включає спеціальне навчання учнів із фізичними та розумовими вадами [6]. Але попри деталізований розріз даної класифікації, вона не використовується для обліку освітніх інвестицій та інновацій. Офіційна статистика не враховує інвестиції на рівні освіти у сфері спорту, відпочинку та культури, підготовки водіїв транспортних засобів, а також у допоміжну діяльність у сфері освіти.

Згідно із Статистичним класифікатором організаційних форм суб'єктів економіки [7], (чинним від 01.01.2015р.), суб'єкти освітньої сфери можуть існувати у вигляді: приватного, колективного, державного, казенного, комунального й дочірнього підприємств; державної, комунальної та приватної організації (установи, закладу); філій (інших відокремлених підрозділів); громадської організації або громадського об'єднання; товариства з обмеженою відповідальністю; асоціації, корпорації; органу самоорганізації населення; інших об'єднань юридичних осіб; тощо.

Отже, крім юридичних осіб – навчальних закладів, послуги у сфері освіти можуть надавати фізичні особи – суб'єкти підприємницької діяльності (репетитори) та інші суб'єкти господарського права. Такі організації у своїй освітній діяльності не підпорядковуються Міністерству освіти і науки України, є непідконтрольними та, крім офіційно задекларованої мети, можуть мати й інші потаємні цілі та завдання [8]: «відмивання» грошей, шпionаж, «вимивання мізків» шляхом організації еміграції перспективних осіб; популяризації культури інших країн, тощо.

Інвестування на рівні таких суб'єктів господарювання не відноситься до інвестування освіти, фінансування таких суб'єктів у межах їх освітньої діяльності не підлягає офіційній статистиці. Такий стан речей посилює кризові явища не тільки у сфері освіти, а й в українському суспільстві в цілому.

Таким чином, задля підвищення ефективності національної системи статистичного забезпечення інвестиційного розвитку сфери освіти України необхідним й актуальним є розробка та впровадження наступних заходів:

- конкретизація переліку суб'єктів освітньої сфери, до яких відносяться не лише освітні установи; респондентами офіційних державних статистичних спостережень є юридичні особи та їхні відокремлені підрозділи, отже при статистичному обліку ігнорується діяльність фізичних осіб-підприємців, які здійснюють діяльність у сфері освіти, та інших суб'єктів господарювання, освітня діяльність яких не є основним видом діяльності;

- удосконалення інформаційної бази шляхом розширення форм статистичної звітності суб'єктів освітньої сфери за допомогою показників, що характеризують інвестиційну діяльність;

- удосконалення методологічних підходів щодо моніторингу освітнього інвестування, які повинні містити, з одного боку, систему статистичних показників стану та розвитку інвестиційної діяльності, а з іншого – показники потреби у інвестиційних ресурсах;

- узгодження відповідних показників із міжнародною статистичною інформацією;

- вдосконалення аналітики статистичного обліку певних категорій: уточнення й деталізація класифікацій та елементів;

- розгляд не тільки загального обсягу капітальних інвестицій, а й термінів їх впровадження й використання, структури (за певними категоріями) у межах рівнів освіти (адже інвестування на різних рівнях цієї сфери має свої особливості);

- використання, у якості узагальнюючого показника інвестиційного розвитку освіти – показника обсягу інвестування у розрахунку на одну особу, що проходить навчання за відповідним рівнем;

- врахування під час моніторингу значної диференціації у сфері освіти, яка пов'язана не тільки з існуванням навчальних закладів різних форм власності, а й з їх статусом (університети, академії, інститути, тощо);

- проведення статистичного обліку освітнього інвестування за рівнями освіти;

- приділення уваги методичним поясненням статистичних спостережень, їх конкретизація;

- законодавче оформлення організації незалежної експертизи інвестицій у освіту на рівні її цілей;

- розробка та впровадження механізмів самооцінки інвестиційної діяльності на рівні певних освітніх установ та колективної оцінки, як форми порівняльного аналізу;

- збирання статистичних даних зазвичай здійснюється у формі вузькоспеціалізованого суцільного спостереження за обсягами фінансування освіти, у той час як використання вибірових методів для дослідження саме інвестиційного аспекту фінансування надало б можливість значно полегшити, прискорити та здешевіти отримання й оброблення даних;

- організація електронного звернення користувачів – навчальних установ, інвесторів, органів державної влади, громадськості; отримання інформації в електронному вигляді надає можливість використовувати програмне забезпечення при обробці статистичних даних та значно полегшує

застосування отриманої інформації у наукових дослідженнях та на практиці;

– співставність відповідних даних у розрізі країн світу недостатньо пророблена у практичному аспекті; на нашу думку, у певному розділі статистичної інформації доцільно надавати посилання на конкретне (зокрема, електронне) джерело, що відповідає цьому розділу міжнародної статистичної інформації;

– складання інформаційної бази рейтингів навчальних закладів за обсягом інвестування й рейтингів інвестиційних проектів, що, з одного боку, сприятиме формуванню конкурентного середовища на ринку освітніх послуг та інвестиційному ринку, а з іншого – забезпечує суб'єктів освітньої сфери (споживачів освітніх послуг, громадськість, керівництво навчальних закладів та органів управління освітою) доступною та зрозумілою інформацією про стан інвестиційного забезпечення освіти.

Висновки з проведеного дослідження. Вдосконалення статистичного забезпечення інвестування в освітню сферу необхідне для: оцінки ефективності використання інвестиційних ресурсів у сфері освіти; документування даних щодо розподілу та руху інвестиційних потоків між основними категоріями учасників національної системи освіти; розширення можливостей використання статистичної інформації користувачами для моніторингу й оцінювання інвестиційної діяльності, прогнозування інвестиційних потреб.

Комплексна система статистики освітнього інвестування надає можливість оцінити стан та результати інвестиційної діяльності української системи освіти, виявити проблеми у фінансуванні інвестиційних проектів. Вона передбачає не лише кількісні розширення, а якісні зміни у методології й організації (збиранні, обробленні, оприлюдненні та аналізі інформації) статистичного обліку освітніх інвестицій.

Вдосконалена на засадах запропонованих заходів система статистичних показників може бути рекомендована для використання на рівні: Держкомстату України (його регіональних відділень) для вдосконалення форм статистичної звітності освітніх установ шляхом включення до них показників, які характеризують інвестиційний розвиток; Міністерства освіти і науки України – при плануванні обсягів інвестиційних ресурсів у межах фінансування освітніх установ; планово-фінансових відділів навчальних установ – при плануванні розподілу інвестиційних ресурсів з метою найбільш раціонального їх використання; органів місцевого самоврядування – при визначенні обсягів та напрямів інвестування закладів освіти на регіональному рівні.

Бібліографічний список

1. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року : Указ Президента України від 25.06.2013р. №344 // Офіційний вісник України. – 2013. – № 50. – С. 18. – ст. 1783 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/documents/15828.html>.

2. Форма державних статистичних спостережень на 2015 рік : Наказ державної служби статистики України від 19.12.2014 р. № 398 // Державна служба статистики України, 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.profiwins.com.ua/uk/forms-and-blanks/statistic/3555.html>.

3. Методологічні положення щодо складання допоміжного (сателітного) рахунку освіти : Наказ Державного комітету статистики України від 15.02.2010р. № 57 // Державний комітет статистики України. – 2011 – 21 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ukrstat.org/uk/metod_polog/metod_doc/2010/56/metod.htm.

4. International Standard Classification of Education (ISCED 1997) // United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. UNESCO Institute for Statistics. – 2006. – 48 p. [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://ukrstat.org/uk/metod_polog/metod_doc/2010/56/metod.htm.

5. International Standard Classification of Education (ISCED 2011) // United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. UNESCO Institute for Statistics. – 2012. – 85 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uis.unesco.org/Education/Documents/isced-2011-en.pdf>.

6. Класифікація видів економічної діяльності КВЕД 2010 (ДК 009:2010) : Наказ Держспоживстандарту України від 11.10.2010 № 457 // Держспоживстандарт України. – 2010. – 44 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://kved.ukrstat.gov.ua/KVED2010/kv10_i.html.

7. Статистичний класифікатор організаційних форм суб'єктів економіки : Наказ Державного комітету статистики України від 29.09.2014 № 271 // Державний комітет статистики України. – 2014. – 29 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ukrstat.org/uk/norm_doc/2014/271/271_2014.htm.

8. Деревянко Б. Правовий статус суб'єктів господарського права, які не є навчальними закладами та надають послуги у сфері освіти / Б. Деревянко // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2011. – № 4. – С. 138-145.

References

1. *Pro Natsionalnu stratehiiu rozvytku osvity v Ukraini na period do 2021 roku* [About the National

strategy of a development of education in Ukraine for the period till 2021], Ukaz Prezidenta Ukrainy dated 25.06.2013 r. no.344, available at: <http://www.president.gov.ua/documents/15828.html>.

2. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2014), *Forma derzhavnykh statystychnykh sposterezhen na 2015 rik* [Form of the state statistical supervision for 2015], Nakaz dated 19.12.2014 no.398, available at: <http://www.profiwins.com.ua/uk/forms-and-blanks/statistic/3555.html>.

3. Derzhavnyi komitet statystyky Ukrainy (2011), *Metodolohichni polozhennia shchodo skladannia dopomizhnoho (satelitnoho) rakhunku osvity* [Methodological provisions on drawing up the auxiliary (satellite) account of education], Nakaz dated 15.02.2010 no.57, available at: http://ukrstat.org/uk/metod_polog/metod_doc/2010/56/metod.htm.

4. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. UNESCO Institute for Statistics (2006), International Standard Classification of Education (ISCED 1997), available at: http://ukrstat.org/uk/metod_polog/metod_doc/2010/56/metod.htm.

5. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. UNESCO Institute for Statistics (2012), International Standard Classification of Education (ISCED 2011), available at: <http://www.uis.unesco.org/Education/Documents/isced-2011-en.pdf>.

6. Derzhspozhyv standart Ukrainy (2014), *Klasyfikatsiia vydiv ekonomichnoi diialnosti KVED 2010 (DK 009:2010)* [Classification of types of economic activity of KVED 2010 (SQ 009:2010)], Nakaz dated 11.10.2010 no. 457, available at: http://kved.ukrstat.gov.ua/KVED2010/kv10_i.html.

7. Derzhavnyi komitet statystyky Ukrainy (2014), *Statystychnyi klasyfikator orhanizatsiinykh form subiektiv ekonomiky* [Statistical qualifier of organizational forms of subjects of economy], Nakaz dated 29.09.2014 no. 271, available at: http://ukrstat.org/uk/norm_doc/2014/271/271_2014.htm

8. Derevianko, B. (2011), "Legal status of subjects of the economic right which are not educational institutions and provide services in education", *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav*, no.4, pp. 138-145.

Яровенко Т.С. СТАТИСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСВІТНЬОГО ІНВЕСТИВАННЯ В УКРАЇНІ

Мета – аналіз існуючого статистичного забезпечення інвестиційних процесів на рівні суб'єктів освітньої сфери, а також вдосконалення теоретико-методологічних положень і практичних рекомендацій щодо статистики освітніх інвестицій.

Методика дослідження. Робота виконана з використанням аналітичного та системного методів досліджень; комплексу взаємодоповнюючих теоретичних та емпіричних методів дослідження: аналізу, порівняння, абстрагування, конкретизації, формалізації, узагальнення положень нормативно-правових та методичних актів статистики при розробці основних теоретико-методологічних підходів статистичного забезпечення інвестування у сферу освіти.

Результати. Виявлено, що існуюча статистична звітність не передбачає облік «освітніх інвестицій», як статистичної категорії. Визначено недоліки існуючої системи статистичного обліку інвестицій у сфері освіти; надано рекомендації щодо вдосконалення національної системи статистичного забезпечення інвестиційного розвитку сфери освіти. Розроблено основні теоретико-методологічні підходи статистичного забезпечення інвестування у сферу освіти, які надають можливість оцінити стан та результати інвестиційної діяльності української системи освіти, виявити проблеми у фінансуванні інвестиційних проєктів.

Наукова новизна результатів дослідження полягає в обґрунтуванні методичних і практичних підходів щодо розвитку статистичного обліку інвестицій у сфері освіти України в умовах гармонізації національної системи статистики.

Практична значущість. Реалізація рекомендованих заходів щодо вдосконалення системи статистики освітнього інвестування на рівні Держкомстату України, Міністерства освіти і науки України, органів місцевого самоврядування та планово-фінансових відділів навчальних установ дозволяє оцінити результати інвестиційного розвитку системи освіти України.

Ключові слова: статистичне забезпечення, інвестиції, розвиток, сфера освіти.

Yarovenko T.S. STATISTICAL PROVISIONS OF EDUCATIONAL INVESTMENT IN UKRAINE

Purpose is the analysis of the existing statistical provisions for investment processes at the level of single educational sphere entities as well as the improvement of theoretical and methodological principles and practical considerations in respect of statistics of educational investments.

Methodology of research. The work is conducted with the utilization of the analytical and systemic research methods; further employed are a complex of mutually complementary theoretical and empirical methods of studies: analysis, comparison, abstraction, concretization, formalization, generalization of provisions of regulatory and legal acts as well as methodological acts of statistics.

Findings. It is determined that an existing statistical accounting does not consider 'educational investments' as a category of statistics. The work defines the flaws of the present system of statistical accounting of investments into the educational sphere; recommendations are provided regarding the improvement of the national system of statistical provisions for the investment-driven development of educational sphere. The paper develops the major theoretical and methodological approaches of statistical provisions for investments into educational sphere that enable evaluating the status and the results of the investment activities of Ukrainian education system as well as to determine the inherent problems in the financing of investment projects. Sphere of application of the research results: to be used for performing scientific research in respect of modeling the investment-driven development of the education sphere of Ukraine in the crisis events.

Originality of the research results lies in the further elaboration of existing methodological and practical approaches to statistical accounting of investments in the educational sphere of Ukraine in the conditions of national statistics system harmonization.

Practical value. Realization of the recommended measures with regard to the improvement in the system of statistics for educational investment at the level of State Statistics Service of Ukraine, Ministry of Education and Science of Ukraine, local government authorities and planning and financing departments of educational establishments allows evaluating the results of the investment-driven development of educational system in Ukraine.

Key words: statistical provisions, investments, development, educational sphere.

Яровенко Т.С. СТАТИСТИЧЕСКОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ИНВЕСТИРОВАНИЯ В УКРАИНЕ

Цель – анализ существующего статистического обеспечения инвестиционных процессов на уровне субъектов образовательной сферы, а также усовершенствование теоретико-методологических положений и практических рекомендаций статистики образовательных инвестиций.

Методика исследования Работа выполнена с использованием аналитического и системного методов исследований; комплекса взаимодополняющих теоретических и эмпирических методов исследования: анализа, сравнения, абстрагирования, конкретизации, формализации, обобщения положений нормативно-правовых и методических актов статистики при разработке основных теоретико-методологических подходов статистического обеспечения инвестирования в сферу образования.

Результаты. Выявлено, что существующая статистическая отчетность не предусматривает учет «образовательных инвестиций», как статистической категории. Определены недостатки существующей системы статистического учета инвестиций в сфере образования; даны рекомендации по усовершенствованию национальной системы статистического обеспечения инвестиционного развития сферы образования. Разработаны основные теоретико-методологические подходы статистического обеспечения инвестирования в сферу образования, которые позволяют оценить состояние и результаты инвестиционной деятельности украинской системы образования, выявить проблемы финансирования инвестиционных проектов. Область применения результатов: проведение научных исследований по моделированию инвестиционного развития образовательной сферы Украины в кризисных условиях.

Научная новизна результатов исследования заключается в обосновании методических и практических подходов по развитию статистического учета инвестиций в сфере образования Украины в условиях гармонизации национальной системы статистики.

Практическая значимость. Реализация рекомендованных мероприятий по усовершенствованию системы статистики образовательного инвестирования на уровне Госкомстата Украины, Министерства образования и науки Украины, органов местного самоуправления и планово-финансовых отделов учебных учреждений позволяет оценить результаты инвестиционного развития системы образования Украины.

Ключевые слова: статистическое обеспечение, инвестиции, развитие, сфера образования.